INTERACȚIUNI ALE SINONIMELOR FRAZEOLOGICE ADJECTIVALE CU MAXIMELE CONVERSAȚIONALE ALE LUI H. P. GRICE ŞI IMPLICATURILE ACESTORA ÎN CONTEXTE. O ABORDARE CONTRASTIVĂ

ANA MARIA BIRTALAN
Universitatea „Titu Maiorescu", Bucureşti

Determinarea conceptului de „frazeologism" este o problemă asupra căreia cercetătorii nu au ajuns la un consens. Diversitatea de opinii se explică prin faptul că frazeologia e concepută de lingvişti în mod diferit: în sens larg şi în sens restrâns. Hotarele frazeologiei sunt lărgite uneori în mod exagerat, alteori – restrânse până la maximum.

Lingviştii care concep frazeologia în sens larg includ în cadrul obiectului ei de studiu cele mai variate tipuri de îmbinări stabile de cuvinte. De exemplu, D. Copceag, făcând o sinteză cu privire la ceea ce s-a realizat în domeniul frazeologiei româneşti, trece în revistă 28 de termeni:

> „expresie, expresie idiomatică, expresie figurată, expresie proverbială, expresie frazeologică, idiotism, idiomatism, locuțiune, izolare, formulă fixă, construcție, perifrază, clişeu, unitate sintagmatică, grup sintactic stabil, îmbinare constantă de cuvinte, unitate frazeologică, frazeologism, proverb, zicală, zicătoare, dicton, aforism, maximă, sentință şi citat celebru." (Copceag 1989: 65)

Lingvista C. Avădanei, repunând în discuție conceptul şi terminologia utilizată pentru a denumi îmbinarea stabilă de cuvinte (*i.e.* frazeologismul), a constatat că există cel puțin 35 de termeni utilizați pentru noțiunea de frazeologism în lingvistica românească şi în cea engleză. Autoarea menționează că unii termeni sunt utilizați numai în lingvistica românească (idiotism, expresie perifrastică, expresie / locuțiune proverbială, izolare, perifrază) sau cu precădere aici (locuțiune), alții numai în lingvistica anglo-saxonă (*phrase, idiom, idiom lexemic, idiom proverbial, tournure, idiom frazeologic, phrasal verb*), iar o serie de termeni sunt întrebuințați atât în română, cât şi în engleză (*compus, expresie, expresie idiomatică, sintagmă, formulă, clişeu, unitate frazeologică, proverb, zicală* etc.) (Avădanei 2000: 11):

> „1) locuțiune; 2) compus; 3) idiom lexemic; 4) phrasal verb; 5) idiotism; 6) phrase; 7) izolare; 8) izolare livrească; 9) expresie idiomatică; 10) unitate frazeologică; 11) expresie perifrastică; 12) formulă convențională; 13) parte de vorbire cu determinare obligatorie; 14) expresie la modă; 15) sintagmă; 16) eponim; 17) comparație proverbială; 18) expresie proverbială; 19) perifrază proverbială; 20) locuțiune proverbială; 21) tournure; 22) idiom funcțional; 23) proverb; 24) wellerism; 25) zicală; 26) sentință; 27) aforism;

BDD-V1139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:16 UTC)

28) expresii în limbi moderne; 29) expresii în limbi clasice; 30) citat celebru; 31) maximă; 32) clişeu; 33) idiom; 34) expresie; 35) idiom proverbial" (Avădanei 2000: 36).

C. Munteanu accentuează că „o inventariere exhaustivă e, probabil, imposibilă, întrucât termeni se ivesc în continuare" (Munteanu 2007: 103). Lingvistul atrage atenția că „din bogata paletă de termeni enumerați de C. Avădanei (2000) lipsește acela de *discurs repetat* consacrat de lucrările lui E. Coşeriu, indicând, cu această ocazie, în ce raport se găseşte discursul repetat cu frazeologia (Munteanu 2007: 103–107).

În ceea ce priveşte limba engleză, există o lungă tradiție în studiul clasificării îmbinărilor de cuvinte în diferite clase, cum ar fi colocații, verbe compuse, idiomuri, frazeme, proverbe etc. Astfel, este acceptată ideea că un idiom nu este o formulă fixă a limbii şi că el are un rol arbitrar doar din perspectiva producerii lui, şi nu a nivelului acestuia de înțelegere. Până acum nu s-a putut trage o linie clară între toate aceste tipuri de expresii. Totuşi, unii lexicologi englezi au ajuns la concluzia că termenul *idiom* poate fi folosit ca un termen-umbrelă, pentru aproape toate expresiile fixe din limba engleză. Alții consideră că *idiom*-urile reprezintă un grad de stabilitate şi opacitate lingvistică mult mai mare decât cea a termenului *phraseme*, tradus, de regulă prin *frazeologism*, deşi, mai rar, este folosit şi termenul *frazem*. Astfel, idiomurilor le lipseşte libertatea de combinație, având structuri lexicale fixe şi un sens global nou, reinterpretat (ca, de exemplu: *tilt at windmills, drive somebody to the corner, dead as a doornail*), în timp ce *phraseme*-le au o mai mare libertate de combinare (de exemplu: *take a decision, accept the challenge, strong coffee* etc.). Frazeologii limbii engleze evidențiază diferența dintre idiomuri cu structură propozițională (cf. *The cost is clear or the die is cast*) şi proverbe (cf. *Every dog has its day*). În articolul de față frazeologia este concepută în sens restrâns. Astfel, obiectul de studiu al frazeologiei îl constituie doar *frazeologismele propriu-zise.*

Prin *frazeologism* se înțelege o îmbinare stabilă de cuvinte (mai rar o propoziție) de sine stătătoare, constituită din minimum două cuvinte noționale, care are un sens unitar, frazeologic, obținut în urma unor transformări semantice, la care au fost supuşi componenții pe parcursul dezvoltării istorice a limbii respective: *vulpe bătrână, poşta satului, mărul discordiei, cu mâna largă, mic la suflet, a fi prieten unghie şi carne (cu cineva), a strica inima* (cuiva), *a-şi pune obrazul* (pentru cineva), *a se da în spectacol, până-n adâncul sufletului, cu noaptea-n cap, din joi în paşti.*

E necesar să se sublinieze că la delimitarea frazeologismelor adjectivale de alte tipuri de frazeologisme se cere să se țină cont de: 1) identitatea sensurilor, 2) identitatea paradigmelor frazeologice şi 3) funcțiile sintactice ale frazeologismelor adjectivale.

Deci, ca să se poată vorbi despre frazeologisme adjectivale, ele trebuie să redea însuşiri şi calități, să aibă aceleaşi sau aproximativ aceleaşi categorii morfologice şi funcții sintactice ca şi adjectivele propriu-zise: *fudul* (sau *surd) de urechi, a fi rău* (sau *prost) dispus, cu burta lipită de coaste, tras (ca) prin(tr-un) inel* etc.

În limba română, frazeologismele adjectivale, pe care le vom analiza în această lucrare, au fost cercetate mai amplu de lingvistul Gh. Colțun. Autorul descrie detaliat valorile semantice (Colțun 2000: 16-28), structura gramaticală (p. 18-23), particularitățile morfologice şi funcțiile sintactice ale frazeologismelor adjectivale (p. 24-28).

Frazeologismele adjectivale ale limbii engleze au fost ilustrate în dicționare frazeologice, întocmite de lingvişti ca: L. Levițchi, A. Bantaş (1966), care nu au căutat să întocmească nicio clasificare, nici la nivel lexico-gramatical, nici la cel tematic, bazându-se exclusiv pe răspândirea şi gradul de uzitare ale combinațiilor de cuvinte organizate într-un tot comparabil, însă nu identic, cu lexemul.

BDD-V1139 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:16 UTC)

Sinonimele frazeologice adjectivale nu au constituit până în prezent obiectul de studiu al vreunei lucrări în lingvistica românească. Problema acestora a fost prezentată doar în plan general de către lingvistul Gh. Colțun. În cartea *Structura semantică a frazeologismelor în limba română*, autorul prezintă fenomenul sinonimiei în cadrul tuturor tipurilor de frazeologisme, menționând că „din cele 250 de serii sinonimice analizate, 150 sunt verbale, ceea ce constituie 60%, 37 – adjectivale (15%), 33 – adverbiale (13%) şi 30 – substantivale (12%) (Colțun 2000: 66-96).

Scopul acestui studiu este de a analiza o selecție de sinonime frazeologice adjectivale în limbile engleză şi română, la nivel pragmatic, urmărind în acelaşi timp efectul creat de fiecare dintre aceste frazeologisme în contexte extrase din literatura românească şi englezească, dar şi diferențele de rol, stil, ocurență între cele două limbi.

H. P. Grice (1965) a arătat cum implicaturile se nasc din violarea intenționată a unor principii de conversație servind un scop clar. Alegerea vorbitorului de a devia cursul normal al discursului său şi de a insera un frazeologism în locul corespondentului lexical anunță clar introducerea unei implicaturi, prin violarea voită cel puțin a maximei de cantitate, apelând la forța perlocuționară a mesajului ce pune în alertă pe ascultător; acesta va deduce şi înțelege implicatura cu ajutorul frazeologismului folosit. Astfel, frazeologismul devine o armă lingvistică, care, pe lângă faptul că accentuează, surprinde, înfrumusețează discursul, poate include o implicatură ce conferă discursului valoare pragmatică.

Sinonimele frazeologice adjectivale denumesc însuşiri şi calități în sens larg ale unor ființe sau obiecte. Sinonimele frazeologice adjectivale constituie numeroase grupuri semantice, prezentate într-o selecție de 99 de cupluri şi serii sinonimice în teza mea de doctorat cu titul „Sinonimia frazeologică în limbile română şi engleză". Cercetarea contrastiv-tipologică a acestora a oferit analogii, respectiv, distincții interesante din punct de vedere al structurii semantice şi pragmatice.

Am selectat trei serii sinonimice de frazeologisme adjectivale sau frazeologisme cu valoare adjectivală pe care le voi analiza la nivel semantico-pragmatic, ilustrându-le rolul şi valoarea stilistică în contexte literare:

Prima serie se înscrie în cadrul semantic ce încorporează ideea de **credință**, **evlavie**:

> (1) *a fi* (sau *a trăi) cu* (sau *în) frica lui Dumnezeu,* (2) *a fi* (sau *a umbla) cu crucea-n sân,* (3) *a fi temător de Dumnezeu* – (1) *to stand in awe of God,* (2) *to be on the straight,* (3) *God fearing.*

Primele două frazeologisme din seria sinonimică adjectivală au componenți lexicali parțial asemănători, iar al treilea frazeologism are componenți lexicali diferiți. Întreaga serie sinonimică de frazeologisme din limba engleză prezintă componenți lexicali diferiți. În ambele limbi ideea de divinitate face ca frazeologismele cu valoare adjectivală (în ambele limbi) să conoteze şi o valoare superlativă. De asemenea, prin alăturarea cuvintelor *frică* şi *Dumnezeu,* frazeologismele astfel formate capătă o valoare semantică şi o forță ilocuționară deosebite, transmițând astfel mesajul unei credințe absolute. Vorbitorul foloseşte forța implicativă şi presupoziția ca mijloace pragmatice de transmitere a mesajului, convingând şi atrăgând astfel auditoriul, precum în exemplele:

> *Fetişcana asta o vezi d-ta cât e de scumpă la râs? Parcă ți-ar veni a crede că-i de cele **cu frică de Dumnezeu**.* (Creangă I., *Poveşti, Povestiri,* Amintiri, p. 156);
> *Christine knew that she must not lose control of herself, as he was a **God fearing** fellow that would never harm her in any way*. (Mitchell M., *Gone with the Winds,* p. 99)

BDD-V1139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:16 UTC)

A doua serie propusă transmite mesajul generic al stării de **foame** duse la extrem:

> (1) *cu burta lipită de spate,* (2) *cu coastele lipite de foame*, (3) *flămând ca un lup*, (4) *înfometat de îi ghiorăie maţele,* (5) *înfometat de îi joacă şoarecii în pântece (de foame)*, (6) *a fi rupt* (sau *frânt) în coş,* (7) *înfometat de i se pune soarele drept inimă,* (8) *a fi lat de foame*, (9) *a fi mort de foame,* (10) *înfometat de i se lungesc urechile de foame,* (11) *înfometat de-l taie la ramazan*, (12) *cu pântecele lipit de coaste* (sau *de spinare)*, (13) *sătul ca şoarecele de biserică* – (1) *to feel empty*,(2) *to cry cupboard,* (3) *fainting with hunger*, (4) *dying of hunger;* (5) *spent with hunger;* (6) *to be fagged out*, (7) *having an aching void*, (8) *feeling peckish*, , (9) *dead with hunger*, (10) *to be able to eat a horse*, (11) *dying of starvation*, (12) *to be famished*, (13) *as hungry as a church mouse.*

Pe plan semantic, putem observa o paletă largă şi foarte diversificată lexical de transmitere a mesajului. Este vorba, bineînţeles, de o stare fiziologică comună ce poate îmbrăca multe forme şi grade de intensitate, al cărei empirism a generat multe formulări, expresii, frazeologisme care tind să redea lingvistic aceste trăiri. Limba română expune o serie de frazeologisme cu formulări de genul cauză – efect, oferindu-ne o imagine a efectului nefast adus de starea de foame ajunsă la extrem (*coaste lipite de spinare, maţe goale chiorăind, pântece lipit de coaste* etc.). Această metodă de exprimare convinge, accentuează, impresionează, reprezentând un model lingvistic grăitor în construirea unui discurs persuasiv, folosind presupoziţia ca mijloc pragmatic (dacă cineva are coastele lipite de spinare, deducem că nu a mâncat de mult timp). De asemenea, comparaţiile implicite sau explicite cu valoare intrinsecă de superlativ (*foame de lup, sătul ca şoarecele de biserică*) completează sugestiv tabloul folosind ironia pentru a crea implicatura (realitatea se află exact la opus), fiind un exemplu reprezentativ al flexibilităţii semantico-pragmatice (şoricelul dintr-o biserică va fi întotdeauna înfometat). Iată un context în care receptorul trebuie să identifice inferenţa implicatoare din frazeologism pentru a putea înţelege mesajul:

> *Fost-a praznicul ăsta cum a fost, dar tot* ***sătul ca şoarecele în biserică*** *am rămas*.
> (Ispirescu P., *Poveşti nemuritoare*, p.134)

Referenţialitatea se păstrează şi în limba engleză, folosindu-se aproximativ aceleaşi mijloace lingvistice pentru a reda, întreţine, accentua ideea de **foame** (*hungry belly, aching void, dying with hunger, faint with hungry* etc.). Regăsim şi aici frazeologismul care include o comparaţie cu nuanţe ironice, dar care introduce o simplă inferenţă, iar nu o implicatură cu forţă sugestivă ca în cazul frazeologismului românesc.

> *I was alone and the dog, hungry* ***as a churchmouse****, was behaving strangely, inspiring me with an awful foreboding of calamity*. (Dreiser, Th., *An American Tragedy*, p. 90)

Un frazeologism sugestiv prin valoarea lui semantico-pragmatică (11: *to be able to eat a horse*) intervine cu o formulă lingvistică interesantă, folosind hiperbola ca procedeu stilistic de transmitere a stării de foame extremă. Folosit în context, atrage atenţia, oferind discursului amploare şi efect persuasiv:

> *Very soon Darlette set before him an enormous bowl of salad and said „There you go!" „Where?" Bernard asked, thinking perhaps he had to collect his spaghetti himself, but it seemed that this was a phatic utterance too, and that he was expected*

BDD-V1139 © 2014 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:16 UTC)

to eat all the salad before they would bring him the spaghetti. He was hungry, he ***could eat a horse****, but he munched his way obediently through the heap of crisp and colorful, but rather tasteless raw vegetables until his jaw ached with the effort.*
(Lodge D., *Paradise News,* p. 130)

Ultima serie aleasă spre analiză redă ideea generică de **impas**, de **situație critică**:

(1) *a fi cu cuțitul la gât,*(2) *a fi în cumpănă de viață* (sau *moarte),* (3) *a fi în impas,* (4) *a fi în încurcătură,* (5) *a fi în nevoie* (sau *mare nevoie),* (6) *a fi între ciocan şi nicovală,* (7) *a fi între două focuri,* (8) *a fi între Scila şi Caribda,* (9) *a fi într-o dilemă,* (10) *a fi* (sau *a se afla) la (mare) ananghie,* (11) *a fi pe dric,* (12) *a fi pe linie moartă,* (13) *a fi pe marginea prăpastiei,* (14) *a fi pe muchie de cuțit* – (1) *to be at the end of one's tether,* (2) *to be at one's wits' ends,* (3) *to be in a nice fix,* (4) *to be on the verge of destruction,* (5) *to be driven to extremity,* (6) *to be on the razor's edge,* (7) *to be very hard up,* (8) *to be on the tight rope,* (9) *to be on a dead road,* (10) *to be on one's beams ends,* (11) *to be on the puzzle,* (12) *to be in a quagmire,* (13) *to be in a quandary,* (14) *to be between two shots.*

Ideea generică de ‚impas', de ‚situație dificilă' este redată printr-o varietate lexicală foarte mare în această serie de frazeologisme. De exemplu, frazeologismul *a fi cu cuțitul la gât* nu mai are sens denotativ, ci este relaționat cu starea generată de o astfel de situație limită. De aici puterea de impresie şi convingere a frazeologismului.

N-am să ascult eu de dumneata. Sunt staroste şi am să-mi fac datoria. Era- n urmă şi apoi mai mult aşa pentru dânsul - să închid un ochi fiindcă o vedeam pe muma lui ***cu cuțitul la gât.*** (Slavici I., *Mara,* p. 154)

Același fenomen apare şi în cazul frazeologismului *a fi între ciocan şi nicovală.* Şi în seria sinonimică englezească apar frazeologisme care abstractizează situații concrete (*to be on the razor's edge, to be on the tight rope, to be on a dead road*), promovând efectul generat de acestea. Plasate în context, ele produc acea tensiune comunicativă ce atrage atenția receptorului, precum în exemplul:

He is not going in the pit" said Mr. Sorel "even if we are aware he is on the razor's edge. That's the end of it. (Lawrence D. H., *Sons and Lovers,* p. 134)

Alte frazeologisme accentuează noțiunea de impas prin folosirea unor termeni cu conținut semantic inerent relevant, cum ar fi: *ananghie, dilemă, încurcătură /* eng. *extremity, fix, quagmire.* Folosite în contexte,acestea îşi demonstrează forța ilocuționară, conferind discursului dinamică:

Se afla ***la mare ananghie****. L-a rugat pe bunic să-i împurmute un galben*. (Stancu Z., *Desculț,* p. 85);
Bernard felt, lost, he was struggling in a ***big quagmire****, and there was no sign of getting out of it* (Lodge D., *Paradise News,* p. 325).

În urma analizei semantico-pragmatice se poate remarca în mod evident plasticitatea limbii române, capacitatea ei de a face asocieri absolut minunate, menite să convingă şi să ofere expresivitate discursului. Deşi există asemănări, din punct de vedere referențial, limba

BDD-V1139 © 2014 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:16 UTC)

engleză oferă mai puțină culoare stilistică frazeologismelor sale echivalente, preferând de cele mai multe ori asocieri denotative conotațiilor şi implicaturilor din limba română. Metafora prevalează, fiind folosită cu dublu rol: acela de a da mai multă frumusețe contextului în care apare şi de a capta şi persuada cititorul.

SURSE

Creangă, Ion, 1983, *Poveşti. Povestiri. Amintiri*. Bucureşti, Editura Albatros.
Dreisder, Theodor, 1968, *An American Tragedy*, London, Cox and Wyman Ltd.
Ispirescu, Petre, 2010, *Poveşti nemuritoare*, Bucureşti, Editura Regis.
Lawrence, D. H., 1976, *Sons and Lovers*, London, Cox and Wyman Ltd.
Lodge, David, 1991, *Paradise News*, London, Penguin Books Ltd.
Mitchell, Margaret, 1998, *Gone with the Winds*, Hertfordshire, Wordsworth Edition Limited.
Slavici, Ioan, 1965, *Mara*, Bucureşti, Editura pentru Literatură.
Stancu, Zaharia, 1962, *Desculț*, Bucureşti, Editura pentru Literatură.

BIBLIOGRAFIE

Avădanei, Constanța, 2000, *Construcții idiomatice în limbile română şi engleză*, Iaşi, Editura Universității „A.I. Cuza".
Colțun, Gheorghe,2000, *Frazeologia limbii române*, Chişinău, Editura Arc.
Colțun, Gheorghe, 2000, *Structura semantică a frazeologismelor în limba română,* Chişinău, Editura Arc.
Copceag, Dimitrie, 1989, "*Phraseologie/Phraséologie"*, *Lexikon der Romanistischen Linguistik* (LRL), Band/Volume III, Tübingen, Max Niemeyer Verlag, p. 65–81.
Grice, H. Paul, 1981. *Presupposition and the Conversational Implicature*, în P. Cole (ed.), *Radical Pragmatics*, New York, Academic Press, p. 183–98.
Levițchi, Leon, Bantaş, Andrei, 1966, *Dicționar frazeologic român-englez*, Bucureşti, Editura Ştiințifică.
Munteanu, Cristinel, 2007, *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale*, Piteşti, Editura „Independența Economică".

INTERACTIONS OF ROMANIAN AND ENGLISH ADJECTIVAL PHRASEOLOGICAL SYNONYMS WITH THE GRICEAN MAXIMS OF CONVERSATION AND THEIR IMPLICATURES IN CONTEXTS – A CONTRASTIVE APPROACH

(*Abstract*)

The paper aims to provide the reader with a contrastive analysis of some of the most interesting adjectival phraseological synonyms in Romanian and English at the semantic and pragmatic level. First of all, we try to draw up a more refined distinction between different terms used for the notion of phraseologism, following recent theories of English and Romanian linguists. Our purpose is to render the contextual frame in which these phraseologisms occur, looking into their pragmatic, referential and stylistic value, and making a parallel between Romanian and English adjectival phraseological synonyms in terms of use, message and implicature. The main goal is to catch the resemblances and, most importantly, the differences of the ways in which two non-related languages choose to emphasize the description of an object, of a notion or of a state of affairs by using adjectival phraseological expressions. We will also analyze the way their implicature arisen from intentional violation of some rules of conversation affects the discourse. In a contrastive manner, the analysis focuses on the choices a speaker makes in the attempt to emphasize, persuade, embellish their discourse, illustrating the changes the substitution of one phraseological expression with its synonym generate in terms of specific purposes, that is, the extra layer of meaning which is accessible by inference or implicature.

BDD-V1139 © 2014 Editura Universității din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 21:00:16 UTC)